

	JOURNAL OF ACADEMIC PERSPECTIVE ON SOCIAL STUDIES (JAPSS) *** SOSYAL ÇALIŞMALAR ÜZERİNE AKADEMİK PERSPEKTİF DERGİSİ	
E-ISSN: 2667-5889	https://dergipark.org.tr/pub/japss	Paper Type: Review Paper, Makale Türü: Derleme
Sayı:1, Eylül 2024	Issue:1, September, 2024	Received Date / Geliş Tarihi: 19/09/2024 Accepted Date / Kabul Tarihi: 22/09/2024
DAHİLDE İŞLEME REJİMİ ÇERÇEVESİNDE YURT İÇİ ALIMLAR VE YURT İÇİ SATIŞLAR **** DOMESTIC PURCHASES AND DOMESTIC SALES WITHIN THE FRAMEWORK OF THE INWARD PROCESSING REGIME		
Atıf/ to Cite (APA): Koçarlan, H. ve Terzi, G. (2024). Dahilde İşleme Rejimi Çerçevesinde Yurt İçi Alımlar ve Yurt İçi Satışlar, Journal of Academic Perspective on Social Studies (JAPSS), (1), 41-49. DOI: https://doi.org/10.35344/japss.1552697		Hüseyin KOÇARSLAN* Gökhan TERZİ**

ÖZ

Ülkemizin dış ticaret gelişimi son yıllarda önemli artışlar kaydetmektedir. Bu artış ülkemizde üretimi yetersiz olan ve üretim sürecinde kritik öneme sahip bazı hammadde ve malzemenin yurt dışından temin edilmesini zorunlu kılmaktadır. Üreticiler açısından bu durum değerlendirildiğinde yurt dışından temin edilen mallardan alınan gümrük vergileri sebebi ile maliyet artışları anlamına gelmektedir. Önemli bir gümrük rejimi olan dahilde işleme rejimi üreticilere vergisel açıdan avantajlar sağlayarak üretim sürecinde kullanılacak olan hammadde ve malzemelerin elde etme maliyetlerini düşürmeye yardımcı olmaktadır. Dahilde işleme rejimi üretim sürecinde kullanılacak olan hammadde ve malzemelerin yurt dışından getirilmesi, bu malların gümrükten geçişi esnasında alınması gereken gümrük vergilerinin teminata bağlanması ve daha sonra bu ürünlerin yurt dışına ihraç edilmesi temeline dayanmaktadır. Rejim kapsamında kullanılacak olan hammadde ve malzemeler yurt dışından temin edilebileceği gibi yurt içindeki satıcılardan da temin edilebilir. Ayrıca üretilen mallar firmanın kendisi tarafından ihraç edilebileceği gibi aracı ihracatçı tarafından da ihraç edilebilir veya belgeden belgeye yurt içinden teslim edilebilir. Bu çalışmada dahilde işleme rejiminin üreticilere büyük kolaylıklar sağlayan yurt içi alımlar ve yurt içi satışlar konusu incelenerek konu ile ilgili olan akademik çevre ile ticari faaliyetlerde bulunan kuruluşlara ve diğer kurum ve kuruluşlara katkı sağlamaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ticaret, dahilde işleme rejimi, yurt içi alımlar, yurt içi satışlar

ABSTRACT

Our country's foreign trade development has been recording significant increases in recent years. This increase necessitates the procurement of some raw materials and materials that are insufficiently produced in our country and are of critical importance in the production process from abroad. When this situation is evaluated from the perspective of producers, it means cost increases due to customs duties levied on goods supplied from abroad. The inward processing regime, which is an important customs regime, helps to reduce the costs of obtaining raw materials and materials to be used in the production process by providing tax advantages to producers. The inward processing regime is based on the principle of bringing the raw materials and materials to be used in the production process from abroad, securing the customs duties that must be collected during the passage of these goods through customs, and then exporting these products abroad. The raw materials and materials to be used within the scope of the regime can be supplied from abroad or domestically. In addition, the goods produced can be exported by the company itself or by an intermediary exporter or can be delivered domestically from document to document. In this study, the issue of domestic purchases and domestic sales, which provide great convenience to producers under the inward processing regime, was examined and an attempt was made to contribute to the academic community, commercial organizations and other institutions and organizations related to the subject.

Key Words: International trade, inward processing regime, domestic purchases, domestic sales

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, hkocarslan@selcuk.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6681-538X>

** Dr., Ticaret Bakanlığı Ticaret Başmüfettişi, gokter78@yahoo.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1948-1057>

1.GİRİŞ

Günümüz dünyasında dış ticaret, ülkelerin hem kalkınmasında hem de kalkınmasının sürdürülebilmesini ve diğer dünya devletleri ile bütünleşmesinin sağlanmasında en önemli hususlardan biri haline gelmiştir. Bu sebepten dolayı hükümetler ülke çıkar ve menfaatlerini korumak için dış ticareti sınırlayan ya da teşvik eden tedbirlerle ilgili kararları alarak uygulamaya koyarlar (Ertekin ve Kutlu, 2000: 224).

Ülkemizin dış ticaret yapısını, 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönem olmak üzere iki alt başlık altında incelememiz gerekmektedir. 1980 öncesindeki ülkenin dış ticaret politikasını olarak ithal ikameci olarak benimseyen Türkiye'nin, 1980 sonrasında ise ticari ve finansal serbestleşme politikalarını uygulamak sureti ile dışa açıldığı, böylelikle uluslararası ticarete daha büyük ölçüde katıldığı görülmektedir (Savrul, Özel ve Kılıç, 2013:61). Türkiye'nin dış ticaret yapısı genel olarak incelendiği zaman, ülkemizin uzun bir zaman katı bir müdahaleci ve korumacı bir dış ticaret politikası benimsediği, ekonomi politikasının temelini, kendi kendisine yetecek ekonomik bir yapı oluşturma üzerine inşa ya çalıştığı görülmektedir (Aksoy ve Coşkun, 2004:192).

Ülkemiz cumhuriyetin ilan edilışinden itibaren 1980 yılına kadar dış ticaret hacminin artırılması amacı ile pek çok kez girişim ve atımlarda bulunmuş, bu çerçevede gerekli yasal düzenlemeleri yapmış ve uluslararası kuruluşlarla çeşitli anlaşmalar imzalayarak yürürlüğe koymuştur. 1980 yılında yürürlüğe giren 24 Ocak Kararları ile dışa açılma gayret ve çabaları daha ileri bir boyuta taşınarak, bu aşamadan sonra ihracata dayalı ekonomik büyüme modeli benimsenmiştir. Bu işlemlerin sonucunda dış ticaret serbestleştirilerek yabancı sermayeye yatırım kolaylıkları sağlanmıştır. Bu gelişmeler ekonomiye olumlu katkılar sağlanmasına rağmen dış ticaret açıkları da devam etmiştir (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016:149).

Türkiye, 1980 sonrası dönemde 24 Ocak Kararları ile dışarıya açık olan bir piyasa ekonomisi olmanın gerekli alt yapı şartlarını oluşturan yasal düzenlemeleri uygulamaya koymuştur. Bu dönemle birlikte dış ticaretin serbestleştirildiği, ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin benimsendiği, mali piyasaların yeniden yapılandırıldığı ve geliştirildiği görülmektedir. Bu gelişmeleri 1989 yılında uluslararası sermaye hareketleri tamamen serbest bırakılması izlemiş, sonrasında kamu kesiminin yeniden yapılandırılması kapsamında özelleştirme çalışmaları hızlandırılmıştır. Ekonomik açıdan önemli gelişmeleri içeren bu yapısal değişimlerin politik açıdan istikrarlı bir ortamda yapılamaması değişimin gecikmesine neden olmuştur. Bundan dolayı bu dönemde temel ekonomik sorunların yanı sıra çeşitli yapısal sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar arasında en önemlileri; kronik yüksek enflasyon, imalat sanayisindeki yatırımın yetersizliği, özellikle rekabet ortamının canlanmasına neden olan değişikliklerin gerçekleştirilmesinin oluşturduğu verimlilik düzeyindeki yavaş gelişme, kamu finansman dengesinin bozulması neticesinde mali piyasaların baskı altında kalması ve reel faiz oranlarının yüksek düzeylerde kalması sayılabilir (Hepaktan, 2008).

1980 yılı sonrasında uygulamaya konulan ihracata dayalı sanayileşme stratejileri dış ticaret açısından belirleyici olmuştur. Ekonomide bu dönemle birlikte başlayan dışarıya açılma gayretleri dış ticaretin canlanmasına, özellikle ihracatın gelişim düzeyinin yükselmesine neden olmuştur 1980-1989 yılları arasında dış ticaret hacmi hızlı bir şekilde artmıştır. 1980 yılında 2,9 milyar dolar olan ihracat 1989 yılı itibarıyla 11,6 milyar dolara ulaşmıştır. Söz konusu dönem içinde toplam ithalat ise 7,9 milyar dolardan 15,7 milyar dolara çıkmıştır (Çetin ve Savrul, 2016:519).

Dünya ticaretindeki gelişmelere paralel olarak artan sermaye hareketinin serbest ve yaygın hale gelmesinin yanı sıra ülkeler arasında oluşan bütünleşme ve entegrasyonlara da ayak uydurmaya çalışan

Türkiye, 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak olmak amacı ile başvuruda bulunmuştur. Arada geçen 22 yıllık sürecin sonu itibarı ile ülkemiz ile Avrupa Birliği arasında imzalanan Gümrük Birliği anlaşması 1 Ocak 1996 tarihi itibarı ile yürürlüğe girmiştir. Gerek 24 Ocak Kararları gerekse Gümrük Birliği anlaşmasının yürürlüğe girmesi neticesinde ihracat dayalı büyüme stratejisinin büyük bir ivme kazandığı söylenebilir. Gümrük Birliği anlaşması hem Avrupa ülkeleri ile olan ticaretimizi arttırmış hem de ülkemizin Avrupa ülkeleri ile bütünleşmesini sağlayarak bu büyük pazarla olan ticaretimizin hızla artmasını sağlamıştır.

Gümrük Birliği anlaşmasının uygulamaya girmesi sadece ticaret hacminin artmasını değil aynı zamanda dış ticaret ile ilgili yasal düzenlemelerin ve yasal düzenlemeler ile ilgili değişikliklerin takip edilerek en kısa sürede ulusal mevzuatımızda yer almasını sağlamıştır. Bu gelişimin bir sonucu olarak gümrükle ilgili yasal düzenlemeler (ticari, fıkri ve sınai mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemeler) 1996 yılı itibarıyla yeniden ele alınmıştır. Ülkemizin Avrupa Birliği Gümrük Mevzuatı ile ilgili bütünleşmesi 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 05.02.2000 tarihinde yürürlüğe girmesiyle ihracat dayalı büyüme stratejisine paralel kanuni düzenlemeler ve yönetmeliklerin uygulamaya geçirildiği görülmektedir. Avrupa Birliği uyum yasalarının Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliği ile doğan yükümlülükler kapsamında çıkarılarak yürürlüğe konulmaktadır. Dolayısı ile Avrupa Birliği ile uyumun sağlanması neticesinde otomatik olarak Dünya Ticaret Örgütü ile sağlanmaktadır (Tekin, 2017: 93-194).

4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nda yer alan ve ekonomik etkili bir gümrük rejimi olan, Dahilde İşleme Rejimi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede Dahilde İşleme Rejimi kavramının ne anlama geldiği, amacının ne olduğu, işleyiş mekanizması, rejimin avantaj ve dezavantajları ile 2010-2019 yılları arasında Türk dış ticareti üzerine olan etkileri analiz edilmiştir. Ayrıca bu rejimde sıklıkla kullanılan yurt içi alım ve satım uygulamasının avantaj ve dezavantajları da değerlendirilmiştir.

2. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ'NİN KAPSAMI VE TÜRK DIŞ TİCARETİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Emek (beşerî) ve maddi faktörlerin bir araya getirilerek mal ve hizmetlere dönüştürülmesi süreci olarak tanımlanan üretim (Mucuk, 2012:103) canlıların yaşamasını sağlayan kan gibi olduğu söylenebilir. Emegün ve diğer kaynakların yerinde kullanılması sureti ile gerçekleştirilen yeterli düzeydeki üretimin, ülke ekonomisinin sağlıklı bir şekilde yaşaması ve gelişimi için ön koşullardan biri olarak kabul edilir. Üretim sürecinin esas gayesi bir mamul veya hizmet ortaya koymaktır (Kobu,2013:3).

Üretimden sorumlu yöneticilerinin üretim ile ilgili temel görevi üretim faktörlerinin (emek, sermaye, hammadde ve yarı mamul, enerji ve bilgi gibi girdiler) belirli bir dönüşüm süreci ile arzu edilen miktar, kalite, zaman ve yerde mal ya da hizmet haline dönüşümü sağlanarak işletme amaçlarının en uygun biçimde karşılanması olmaktadır (Özgen ve Yalçın, 2006: 198). İmalat işletmelerinin tüketici ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli mamuller üretmesi gerekmektedir. Mamul üretebilmek için bu işletmelerin hammadde, yarı mamul ve üretim süreçlerinde kullanacakları çeşitli malzemelere ihtiyaçları vardır. İşletmeler üretim sürecinde kullanacakları girdileri ülke içindeki tedarikçilerden sağlayabilecekleri gibi ülke dışından temin edebilirler. Girdilerin satın alınmalarındaki en önemli hususlardan biri iyi kalitedeki hammadde veya malzemeyi uygun fiyattan satın alarak üretim tesisine getirmesidir. Böylelikle kaliteli ürün düşük maliyetten üretebilme imkânı doğmaktadır.

Ticari işletmelerin en önemli amaçlarından biri kâr elde etmektir. Kâr, satış geliri ve üretim maliyeti arasındaki fark olarak adlandırılmaktadır. Bundan dolayı bu iki faktörle kâr arasında sıkı bir ilişki vardır. İşletmelerin bu iki faktöre odaklanarak kârlılık düzeylerini maksimuma çıkarmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Özellikle üretim maliyetlerinin düşürülmesi kârın istenilen düzeylerde artmasını

sağlayabilir. Diğer taraftan hammadde maliyetinin de ülkeden ülkeye değiştiği bilinmektedir. Hammadde ve yardımcı maddelerin ucuz olduğu yerlerden temin etmek uluslararası işletmeler için dikkate alınacak önemli hususlardan biridir (Ünsar,2007). Önemli gümrük rejimlerinden biri olan Dahilde İşleme Rejimi bu anlamda üretici işletmelerin üretim maliyetlerini düşürülmesini sağlayarak onların uluslararası pazarlarda daha rekabet edebilir hale gelmelerini sağlayabilir. Ama bu rejimi kullanmak ve avantaj elde etmek isteyen firmaların ihracatçı olmaları gereklidir. Çünkü bu rejim, yurt dışından ithal edilen malların üretimi yapıldıktan sonra mutlaka yurt dışına ihraç edilmesi şartını öne sürmektedir.

Dahilde İşleme Rejimi, “yurt içinden temin edilemeyen hammadde, ara mal, mamul, malzeme ve ambalajların gümrük vergileri ve diğer mali yükümlülükleri teminata bağlanmak sureti ile ithal edilmesi, ithal edilen eşyanın işlenmesi sonucu elde edilen ürünlerin ihraç edilmesi durumunda şartlı muafiyet sisteminde teminatın iadesi / geri ödeme sisteminde tahsil edilen vergilerin geri verilmesi şeklinde ihracata destek sağlamak amacıyla düzenlenmiş bir ekonomik etkili rejimdir” (Gümüş,2006:35).

Dahilde işleme rejiminin Önemli bir ihracat teşvik sistemi olarak kullanılan Dahilde İşleme Rejiminin temel amacı; ülke içindeki temin edilebilecek olan girdilerin (hammadde, ara malı, yarı mamul imalatının) ülke içindeki fiyatlarının yüksek düzeylerde seyrettiği dönemlerde ihracatçılara dünya piyasa fiyatlarından hammadde ve ara malı temin etme imkânı sağlamaktır. Böylelikle bu rejim sayesinde ihracatçının gümrük vergilerine tabi olan girdi mallarının dahilde işleme rejimiyle ihracatını yapmayı planladığı ürünlerin maliyetini azaltarak ihracat düzeylerini arttırmak, ihraç ürünlerini çeşitlendirmek ve uluslararası pazarlarda ihracatçıya rekabet gücü kazandırmak amaçlanmıştır. Dahilde işleme sayesinde ucuz girdi sağlama imkanına sahip olan ihracatçı; uluslararası pazarlar için daha düşük maliyetle üretim yapabilmekte, bu pazarlarda ürününü rekabet edebilir düzeylerde pazarlayabilmektedir (Tekin,2017).

Gümrük ve dış ticaret mevzuatı açısından yurt dışından girdi sağlamak isteyen kişiler söz konusu girdileri ülke gümrüğüne getirdiklerinde bunları iki gümrük rejiminden birini kullanarak ithal edebilirler. Bu gümrük rejimleri Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi ile Dahilde İşleme Rejimidir. Yurt dışından getirdiğimiz malları Serbest Dolaşıma Giriş Rejimine göre ithal edilmek istenmesi durumunda söz konusu eşyaya tekabül eden gümrük vergilerinin ödenmesi gerekir. Bu vergilerin ödenmesi üretici ihracatçılar açısından önemli bir külfet ve finans sorunu olabilir.

Gümrük mevzuatına göre ödenmesi gereken bu vergiler; Gümrük Vergisi, Katma Değer Vergisi (KDV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Antidamping Vergisi, Telafi Edici Vergi gibi bazı vergilerden ve mali fonlardan oluşmaktadır. Bu vergilerden Gümrük Vergisi ile Katma Değer Vergisi hemen hemen tüm mallardan alınan standart vergiler olurken diğer vergiler bazı mallardan veya bazı ülkelerden gelen mallardan alınmaktadır. Dahilde işleme rejiminde ise bu vergilerin hiçbiri alınmamakta fakat bu vergilerin karşılığı kadar ilgili ithalatçıdan TEMİNAT istenmektedir. İhracatçılar gümrük vergilerinin yerine verecekleri teminatı nakit olarak verebilecekleri gibi bankalardan alacakları Banka Teminat Mektupları ile de yükümlülüklerini yerine getirebilmektedirler. Uygulamada Banka Teminat Mektuplarının daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Dahilde İşleme Rejimi kullanıcıları bankalardan alacakları teminat için öncelikle ilgili bankada teminat limitinin olması gereklidir. Ayrıca bankalardan alınarak gümrük vergileri karşılığı olarak gümrük idaresine verilecek olan teminatlar için aylık olarak ilgili bankaya Teminat Komisyonu ödemeleri gereklidir. Aşağıdaki tabloda bu iki duruma göre yapılacak olan ithalat tutarı Gümrük Vergisi ve Katma Değer Vergisi açısından karşılaştırılmıştır:

Tablo 1: Dahilde İşleme Rejimi ile Kat'î İthalat (Serbest Dolaşıma Giriş Rejimine Göre İthal Edilen Malların Maliyetlerinin Karşılaştırılması)

	Serbest Dolaşıma Giriş (Normal İthalat)	Dahilde İşleme Rejimine Göre İthalat
İthal Malının CIF Bedeli (\$)	100.000 (USD)	100.000
Gümrük Vergisi (%7)	7.000 (USD)	---
KDV %20	20.000 (USD)	---
TOPLAM MALİYET	127.000 (USD)	100.000 USD

Kaynak: 4458 Sayılı Gümrük Kanunu ile Gümrük Yönetmeliğinden elde edilen bilgilerle oluşturulmuştur.

Tablo 1 incelendiğinde bir malı normal bir şekilde ithal etmek isteyen (serbest dolaşıma giriş rejimi) ithalatçı eşyaya ait vergilerinin tamamını ödeyeceği için maliyeti, eşya için ödenecek vergilerin tutarı kadar yükselecektir. Aynı ürünü dahilde işleme rejimine göre getirmeyi tercih eden ithalatçı ise hiçbir gümrük vergisi ödemediği sadece teminat vermek sureti ile gümrükten eşyasını çekerek tesisine daha düşük maliyetle getirme şansına sahip olacaktır. Düşük maliyetle elde edilen girdiler ise üretim maliyetinin düşmesini sağlayacaktır.

Serbest Dolaşıma Giriş Rejimini her firma kullanabilirken Dahilde İşleme Rejimini yurt dışına ihracat yapabilme potansiyeline sahip firmalar kullanabileceklerdir. Devlet uluslararası pazarlarda müşterileri olan firmaların gümrük vergilerinden kaynaklanan maliyet artışlarını düşürmek amacıyla ithalde aldığı vergilerden vazgeçmektedir. Bu nedenle dahilde işleme rejimini kullanan firmaların yurt dışından getirdiği girdileri işleyerek yurt dışına ihraç etmesi gereklidir. Satışları sadece yurt içine olan firmaların bu rejimin yerine kat'î ithalat olan Serbest Dolaşıma Giriş Rejimini kullanması daha uygun olacaktır.

“Diğer taraftan sistemin yurtiçi üreticiyi olumsuz etkilememesi, sektörün ithal ham maddeye bağımlılığının artmasını engellemek ve cari açığı artırıcı etki yaratmaması amacıyla karar vericiler belli başlı önlemler almaktadır. Bu önlemlerin başında Döviz Kullanım Oranı gelmektedir. Döviz Kullanım Oranı, ithal edilen eşyaya ilişkin CIF ithal değerinin, ihraç edilen işlem görmüş ürüne ilişkin FOB ihraç değerine bölümü sonucu elde edilir ve bu kapsamda, ilgili gümrük beyannamesinin 46. hanesindeki istatistikî kıymet esas alınır. Döviz kullanım oranının amacı, dahilde işleme rejimi sonunda Türkiye’ye yüzde kaç oranında döviz girdisi sağlandığının öğrenilmesidir. Bir başka ifade ile ihraç edilen ürünlerden kazanılan döviz için yurtdışına ne oranda döviz ödendiğinin bulunması amaçlanmaktadır” (Cebeci ve Yılmaz,2013:210).

Ülkemizde dahilde işleme rejimi uygulamalarına Gümrük Birliği’nin yürürlüğe girmesi ile başlanmış olup günümüzde başta tekstil, otomotiv, gıda, kimya olmak üzere birçok sektörde yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda 2010-2019 yılları arasında dahilde işleme rejiminin dış ticaret içindeki payı gösterilmiştir:

Tablo 2: 2010-2019 Yılları Arasında Dahilde İşleme Rejiminin Dış Ticaretteki Payı (İthalat)

YILLAR	TOPLAM İTHALAT (Milyon USD)	DİR İTHALAT (Milyon USD)	TOPLAM İTHALATTA DİR PAYI
2010	185.544	26.267	0,14
2011	240.841	31.144	0,13
2012	236.545	31.891	0,13
2013	251.661	32.227	0,13
2014	242.177	32.623	0,13
2015	207.234	26.255	0,13
2016	198.618	18.687	0,09
2017	233.847	28.432	0,12
2018	231.152	26.442	0,11
2019	210.345	27.178	0,13

Kaynak: TÜİK 2024 ve Ticaret Bakanlığı verilerinden elde edilmiştir.

Tablo 2’de 2010-2019 (10 yıllık) yılları arasındaki ithalat verileri incelenmiştir. Bu verilere göre dahilde işleme rejimine göre yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı %13 olarak tespit edilmiştir. Toplam ithalat ile kıyaslandığında bu rakamın çok büyük olduğunu söyleyemeyiz. Toplam ihracat rakamları içindeki dahilde işleme payı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3: 2010-2019 yılları arasında Dahilde İşleme Rejiminin Dış Ticaretteki Payı (İhracat)

YILLAR	TOPLAM İHRACAT (Milyon USD)	DİR İHRACAT (Milyon USD)	TOPLAM İHRACATTA DİR PAYI
2010	113.883	53.720	0,47
2011	134.906	64.196	0,48
2012	152.461	65.267	0,43
2013	161.802	68.075	0,42
2014	166.504	68.527	0,41
2015	150.982	61.801	0,41
2016	149.246	60.965	0,41
2017	164.494	65.098	0,40
2018	177.168	74.981	0,42
2019	180.832	74.753	0,41

Kaynak: TÜİK 2024 ve Ticaret Bakanlığı verilerinden elde edilmiştir.

Tablo 3’de 2010-2019 (10 yıllık) yılları arasındaki ihracat verileri incelenmiştir. Bu verilere göre dahilde işleme rejimine göre yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı %40 ile %47 arasında değişmektedir. Toplam ihracatın neredeyse yarısının bu rejim sayesinde olduğu söylenebilir. Ülkemiz firmaları ortalama yüzde 13’lük dahilde işleme kapsamında yaptıkları ithalat ile ortalama %43’lük bir ihracat gerçekleştirmişlerdir. Bu rakamın dış ticaretimiz açısından olumlu olduğu söylenebilir.

3. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA YURT İÇİ ALIMLAR

Yerli sanayiciyi desteklemek ve üreticinin tedarik sürecini hızlandırmak için Dahilde İşleme mevzuatında üretim sürecinde kullanacakları girdileri yurt içinden satın alabilme imkanı da mevcut bulunmaktadır. Bu hakkı kullanabilmek için firmaların öncelikle Ticaret Bakanlığı’ndan dahilde İşleme İzin belgesi almaları gerekmektedir. Dahilde işleme izin belgesi ithal edilecek malların listesi ile ihraç

edilecek malların listesi olmak üzere iki listeyi kapsamaktadır. Belge sahibi firma ithalat listesinde yer alan ve gümrük vergilerinden muaf olarak getirecekleri girdileri yurt dışından getirebilecekleri gibi acil durumlarda veya gerekli gördükleri her durumlarda yurt içindeki satıcılardan da temin edebilirler. Bu seçenek firmalara üretim sürecinde hızlı ve esnek davranma imkânı vermektedir.

Dahilde işleme rejimi mevzuatında yurt içi alımlar iki şekilde gerçekleştirilmektedir:

- Eşdeğer eşya kullanımı
- Belgeden belgeye satış

“Dahilde işleme izin belgesi kapsamında ihracı taahhüt edilen işlem görmüş ürünün elde edilmesinde kullanılan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul, değişmemiş eşya ve ambalaj malzemeleri yurt içinden de temin edilebilir. İhraç edilmek üzere yurt içinden temin edilen eşya, bu sistemin uygulanması bakımından ithal eşyası gibi değerlendirilir. Örnek verilecek olursa çikolata üretmek için kullanılacak şekerin yurtdışından temin etmek yerine Türkiye Gümrük Bölgesi’nde üretilmiş bir şeker fabrikasından temin edebiliriz. Yurtiçinden temin edilen şeker işlenmesi sonucu çikolata haline getirilerek ihracatının gerçekleştirilmesi durumunda ise yurtiçinden temin edilen şeker miktarı kadar ithalatın vergiden muaf tutulmasına imkân verilmektedir” (Gümüş,2006:54).

İkinci seçenek ise Dahilde İşleme Rejimi 2006/12 Sayılı Tebliği Madde 38/10’a göre dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında ihracı taahhüt edilen işlem görmüş ürünün, başka bir belgenin ithalat bölümünde belirtilen eşya arasında yer alması şartıyla süresi geçerli belge sahibi firmaya veya firmalara yurt içinde satışı ile gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde satış yapıldığı zaman malı satın alan belge sahibi firma ithalat yapmakta malı satan belge sahibi ise ihracat yapmış kabul edilmektedir.

Özellikle dahilde işleme izin belgesi sahibi olup yarı mamul üreterek bunları yurt dışına ihraç edecek olan kişiler bu yarı mamule ihtiyacı olan belge sahibine satarak ihracat yapmış olmaktadır. Örneğin belge sahibi iki firmanın olduğunu düşünelim. A firması ve B Firması. A firması yurt dışından dahilde işleme izin belgesi kapsamında satın aldığı hammadde ile üretmiş olduğu ve ihracat listesinde yer alan 54.02.53.00.00 Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (G.T.İ.P) numarasına sahip Polipropilen İplik ürününü ihracat taahhüdü olduğunu düşünelim. B Firmasının ise halı üretimi yapan bir firma. B firmasının sahip olduğu dahilde işleme izin belgesinin ithalat listesinde 54.02.53.00.00 GTİP Nolu Polipropilen İplik, ihracat listesi tarafında ise “Halı” ürününün olduğunu düşünelim. Bu durumda B firması bu ürünü yurt dışından alabileceği gibi A firmasından da tedarik edebilir.

Sistemin uygulanabilmesinin tek şartı ticarete konu ürünün satışı yapacak olan firmanın belgesindeki ihracat listesinde bulunan ürün ile alışı yapacak olan firmanın ithalat listesindeki ürünün G.T.İ.P nosu ile madde isminin uyuşması gereklidir. Bu sistemin satıcı açısından avantajı kendi ülkesinde malı kolay bir şekilde teslim etmek, ihracat prosedürlerinden kurtulmak, ödeme ve diğer sorunlar için kendi ülkesinde bulunan firma ile muhatap olmak gibi avantajlar sayılabilir. Alıcı işletme için de ithalat prosedürlerine tabi olmadan hızlı bir şekilde malı teslim almak, malı yurt dışından ithal etmek istediği durumlarda gümrük idaresine teminat vermesi gerekirken belgeden belgeye satışta alıcı firmanın teminat vermemesi, ülkesindeki tedarikçi ile muhatap olması, ödeme ve teslim şekli, kalite ile ilgili sorunlar çıktığında satıcıya kolay ulaşabilme gibi avantajlar söz konusudur. Bu sistemin dahilde işleme belgesi sahibi satıcı firma açısından çeşitli riskleri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Satıcı firma ihracat taahhüdünü yerine getirip belgeyi kapatmaya müracaat ettiğinde belgeyi hemen kapatamayabilir. Çünkü sektör bazında belge süreleri farklıdır. Örneğin; iplik sektöründe faaliyette bulunan firmalara Ticaret Bakanlığı altı ay süre verirken halı üretimi yapan firmalara dokuz veya on iki ay süre vermektedir. Bu durumda satıcı firma alıcı firmanın belgeyi kapatmasını bekleyecektir.

- Alıcı firmanın belgeyi kapatamaması durumunda hammadde ile ilgili yükümlülük ve sorumluluklar satıcı firmaya aittir.
- Alıcı firma belgeyi zamanında kapatamaz ise satıcı firma belgenin kapanmadığı her ay için bankadan alıp gümrüğe verdiği teminat mektubu için bankaya komisyon ödeyecektir.
- KDV iadelerini zamanında alamayacaktır.
- Satıcı belgeyi kapatamadığı için yeni belge başvuruları değerlendirilmeyecektir. Bu durumda da gümrük vergilerini ödeyerek ithalat yapacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Gümrük ve Dış Ticaret Mevzuatının önemli uygulamalarından biri olan Dahilde İşleme Rejimi dış ticaret ile uğraşan firmalar tarafından oldukça yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde de bu rejimin etkin bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Bu rejim sayesinde yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan girdi temin etmek zorunda olan işletmelerimiz üretim süreçlerinde kullanacakları hammadde, yarı mamul ve malzemelerin elde etme maliyeti düştüğü için bu işletmelere küresel pazarlarda sürdürülebilir rekabet gücü kazandırmaktadır. Ayrıca bu rejimin kullanımı sayesinde toplamda ihracat rakamları arttığından ülkemiz ekonomisinin önemli sorunlarından biri olan cari açık düzeyinin azaltılması yönünde katkı sağlamaktadır.

Dahile İşleme Rejimi ile ilgili olarak ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda bu rejimin ithalat miktarını ve ithalata bağımlılık oranını arttırdığı ileri sürülmektedir. Bu çalışmada 2010-2019 yılları arasındaki veriler incelenmiştir. Bu verilere göre dahilde işleme rejiminin toplam ithalat payı içerisindeki değerinin yaklaşık ortalama %13 civarında, toplam ihracat rakamları içerisindeki değerinin ortalama % 43 civarında olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda rejimin söz konusu dönem için cari açığı azaltıcı yönde katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Cebeci ve Yılmaz (2016) ile Sayılğan ve Coşkun (2015) tarafından farklı dönemleri kapsayan çalışmalarda da benzer sonuçlar tespit edilmiştir.

Gümrük idarelerinde ithalat işlemleri serbest dolaşıma giriş rejimi ve dahilde işleme rejimine göre gümrük beyannamesi ile yapılmaktadır. Gümrük beyannamesine bu rejimlerin kodu olan 4000 (Serbest Dolaşıma Giriş Rejim Kodu) veya 5100 (Dahilde İşleme Rejimi Kodu) yazılarak ayırt edilmekte fakat Türkiye İstatistik Kurumu ithalatı total olarak değerlendirildiği için söz konusu kurumun istatistik rakamlarında rejim bazında bilgilere ulaşamamaktadır. Hangi rejime göre ithalat yapıldığı Ticaret Bakanlığı ile yapılan yazışmalardan elde edilmektedir. Bu durum araştırmanın kısıtı olarak değerlendirilebilir.

Dahilde İşleme Mevzuatı üretim sürecinde kullanılacak olan girdilerin sadece yurt dışından değil benzer koşullarda yine gümrük vergileri ödemedi yurt içindeki belge sahibi olan veya olmayan satıcılardan elde edilmesine imkân sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Eşdeğer eşya kullanımı ile bir dahilde işleme belgesinden diğer dahilde işleme belgesine satış olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Bu üç şekilde de yapılan ticarete mallar alıcıya fatura ile teslim edilmektedir. Belgeden belgeye satışta ürün GTİP numaraları ile madde isimlerinin uyuşması ve satış faturası üzerine her iki firmanın dahilde işleme izin belgesine ait tarih ve numarasının yazılması gereklidir.

Dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan yurt içi satış veya yurt içi alım taraflara çeşitli avantajlar sağlarken bazen olumsuz durumlar da söz konusu olabilmektedir. Özellikle belgeden belgeye satışta satıcı firmanın dahilde işleme izin belgesini kapatabilmesi için satış yaptığı firmanın öncelikle dahilde işleme izin belgesini kapatması gereklidir. Her iki firmanın belge kapatma süresi ve bu süreye dayandırılarak alınan ek süreler farklı olacağı için satıcı firma belgesini geç kapatabilir. Bu durumda satıcı firma vermiş olduğu teminatı alamaz, KDV iadesinden faydalanamaz ve yeni belge müracaatları eski belgeleri kapanmadığı için değerlendirmeye alınmaz. Bu durumda alıcı firmanın daha avantajlı olduğu söylenebilir.

Belgeden belgeye yurt içi yapılan satışta bir diğer husus ise Telafi Edici Vergi (TEV) ödemesi ile ilgili durumdur. Belgeden belgeye satışta şayet alıcı firma üretmiş olduğu ürünü A.TR, EUR1 ve EUR-MED Dolaşım Sertifikası kapsamında Avrupa Birliği, Serbest Ticaret Anlaşması ve taraf olduğumuz Menşe Kümülyasyonu ülkelerine gönderilmesi durumunda Telafi Edici Vergi (TEV) doğacaktır. Bu verginin ödenmesini normalde alıcı firma yapmalıdır. Fakat alıcı firmanın bu vergiyi ödememesi durumunda hammaddeyi ilk getiren firma sorumlu olacaktır. Dolayısı ile alıcı ve satıcının bu durumda sözleşme yaparak TEV’i kimin ödeyeceği hususunda sözleşme yapmaları gereklidir.

Dahilde İşleme Rejimi kapsamında yurt içi alım veya satım yapmak isteyen firmalar bakımından fayda sağlanabilmesi için satıcı firmanın önce kendi belgesini daha sonra da karşı tarafın belgesini süre, miktar, GTİP numaraları ve benzeri hususlarda detaylı bir şekilde incelemeli ve buna göre plan yapması gerekmektedir. Ayrıca yurt içi alım ve satım ile ilgili olarak Dahilde İşleme Mevzuatını ayrıntılı olarak gözden geçirmeleri veya bu konuda danışmanlık hizmeti almaları uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, B., & Cokun, M. (2004). Türkiye'nin yakın dönem dış ticaretindeki değişimler. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 397-415.
- Cebeci, A. K., & Yılmaz, M. (2016). Dahilde işleme rejimi ve Türk dış ticareti üzerine etkilerinin analizi (1996-2011). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2).
- Çetin, E., & Savrul, M. (2016). Türkiye’de 1980 sonrası liberalleşme sürecinde dış ticaretteki gelişmelerin Türkiye’nin cari açığına etkisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 511-532.
- Gümüş, M. (2006). Dahilde işleme rejimi kapsamında yurtiçi alımlar. *Gümrük Dergisi*, 15(54), 35-43.
- Hepaktan, C. E. (2008). Türkiye’nin dönüşüm sürecinde dış ticaret politikaları. 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir, Türkiye.
- Kılınç, B., Savrul, B., Özel, H. A., & Kılıç, C. (2013). Osmanlı’nın son döneminden günümüze Türkiye’de dış ticaretin gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 61.
- Kobu, B. (2013). *Üretim yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Mucuk, İ. (2012). *Temel işletme bilgileri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Özdemir, Ü., Kantürk Yiğit, G., & Oral, M. (2016). Cumhuriyetten günümüze ekonomi politikaları bağlamında Türk dış ticaretinin gelişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35), 149-174.
- Özgen, H., & Yalçın, A. (2006). *Temel işletmecilik bilgisi*. Ankara: Nobel Kitabevi.
- Resmi Gazete. (2006, December 20). 2006/12 sayılı dahilde işleme rejimi tebliği. *Resmi Gazete*, 26382.
- Sayılgan, G., & Şenol, C. (2015). Dahilde işleme rejimi ve Türk işletmelerinin ihracatı üzerine etkileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 37-53.
- Subaşı Ertekin, M., & Kutlu, E. (2000). 1980 sonrası dönemde Türkiye dış ticaretinin genel bir analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 223-254.
- Tekin, Ü. E. (2017). Dahilde işleme rejimi’nin ihracat ve ithalat üzerine etkileri (1996-2016). *Vol:3, Issue:16*, 192-206. <https://doi.org/2149-8598>
- Ünsar, S. (2007). Uluslararası işletmelerde üretim stratejileri. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 2(7), 695-708. <https://doi.org/10.19168/jyu.29047>